

Reflexe událostí první rakousko-turecké války v soukromé korespondenci Ferdinanda I., Anny Jagellonské a Marie Habsburské*

Jaroslava Hausenblasová

REFLECTIONS OF EVENTS IN THE FIRST AUSTRO-TURKISH WAR IN PRIVATE CORRESPONDENCE BETWEEN FERDINAND I, ANNA JAGELLONSKÁ AND MARIE HABSBURG

The attitude of Czech King Ferdinand I of Habsburg towards the ongoing First Austro-Turkish War (1525–1541) is presented on the basis of an analysis of documents of a private nature, written either by the monarch himself, or by those close to him. Correspondence between Ferdinand I, Emperor Charles V and Marie of Hungary, along with letters from Anna Jagellon, reflect the perceptions of danger and the ensuing models of behaviour inspired by various experiences, positions and interests.

KEYWORDS:

Ferdinand I; Anna Jagellon; Marie of Hungary; Turkish wars; Hungary; Bohemia; Prague; sources; correspondence

Období 16. století bývá někdy označováno jako epocha ekonomické, geografické, intelektuální i spirituální expanze, doprovázené ostrými sociálními a náboženskými konflikty.¹ Tato charakteristika se týká také střední Evropy, kde právě počátek tohoto století znamenal vyvrcholení snah dvou mocných panovnických rodů — Habsburků a Jagellonců — o ovládnutí tohoto regionu. Dlouholetá diplomatická jednání mezi císařem Maximiliánem I. a uherským a českým králem Vladislavem (II.) Jagellonským a jeho bratrem, polským králem Zikmundem, dospěla v roce 1515 ke konečným dohodám, uzavřeným a zpečetěným ve Vídni. Na základě těchto smluv pak byly oba rody v letech 1521/1522 propojeny sňatkem: Anna Jagellonská, dcera Vladislava (II.), se stala manželkou Ferdinanda I. Habsburského a Ludvík Jagellonský, nástupce na uherském i českém trůnu, uzavřel sňatek s Marií, Ferdinandovou sestrou. V takzvaných Vídeňských smlouvách byly jasně vymezeny sféry vlivu obou dynastií a zaručeno případné oboustranné nástupnictví.²

---

* Tato studie vznikla jako výstup z projektu „Praha — residence Ferdinanda I. Habsburského a jeho kulturního okruhu, 1526–1564“, podpořeného Grantovou agenturou České republiky, číslo grantu 13–16963S.

1 Richard MACKENNEY, *Evropa šestnáctého století*, Praha 1993, zejména s. 29–39.

2 Krzysztof BACZKOWSKI, *Zjazd wiedeński 1515. Geneza, przebieg i znaczenie*, Warszawa 1975; TÝŽ, *Der jagiellonische Versuch einer ostmitteleuropäischen Großreichsbildung um 1500 und die türkische Bedrohung*, in: Ferdinand Seibt — Winfried Eberhard (edd.), *Europa 1500. Integrationsprozesse im Widerstreit: Staaten, Regionen, Personenverbände, Christenheit*, Stuttgart 1987, s. 433–444; TÝŽ, *Wokół projektów mariaży dynastii Jagiellonów w końcu XV wieku*, *Studia Historyczne* 32, 1989, s. 347–367.

Významnou roli akcelerátoru v boji o ovládnutí středoevropského prostoru se hrála rozpínavost Osmanské říše směrem z jihovýchodu na severozápad. Byl to zejména sultán Sulejman I., zvaný Nádherný (1520–1566), který navázal na dobovačnou politiku svých předchůdců a jemuž se podařilo uskutečnit roku 1521 dávný sen o dobytí Bělehradu. Poté obrátil svou pozornost na území uherského státu a dále na západ. Jeho vojenský úspěch v bitvě u Moháče 29. srpna 1526, kde zcela rozmetal vojsko krále Ludvíka Jagellonského, se stal rozhodujícím historickým mezníkem.³ Smrt bezdětného panovníka otevřela jeho švagrovi Ferdinandovi I. cestu k oběma královským trůnům. Ambiciózním plánům císaře Maxmiliána I. získat české a uherské země pro habsburský rod a učinit tak významný krok k evropské nadvládě nestálo zdánlivě již nic v cestě.

Změny, jež s sebou mladý, dynamický a pragmaticky uvažující panovník Ferdinand I. Habsburský přinesl, začlenily rakouské a české země natrvalo do hospodářských a socio-kulturních vztahů vznikající habsburské monarchie. Následný boj o Uherské království ohrožující samu podstatu utvářející se podunajské monarchie, který se po smrti Ludvíka Jagellonského rozpoutal, však současně znamenal trvalé zapojení této části Evropy do válečného konfliktu Habsburků s Osmanskou říší, který se protáhl až do konce 18. století.⁴

Dosavadní přístup české historiografie akcentoval při zkoumání osmanské rozpínavosti pohled zaměřený na situaci, v níž se nacházeli obyvatelé českých zemí, tedy nejčastěji na ekonomické a sociální důsledky, jež s sebou turecké války přinášely, a také na otázku, jak lidé v tomto regionu ohrožení nepřitelem vnímali.⁵ Tomu odpovídalo i hodnocení českého krále jako permanentního žadatele o finanční pomoc na uhrazení válečných výdajů — nejčastěji formou daní povolovaných českým sněmem⁶ — a sou-

3 Zdeněk VYBÍRAL, *Bitva u Moháče. Krvavá porážka uherského a českého krále Ludvíka Jagellonského v boji s Osmany 29. srpna 1526*, Praha 2008.

4 Z rozsáhlé literatury zejména Paula SUTTER-FICHTNER, *Ferdinand I. Wider Türken und Glaubensspaltung*, Graz — Wien — Köln 1984; Thomas WINKELBAUER, *Österreichische Geschichte 1522–1699. Ständefreiheit und Fürstenmacht. Länder und Untertanen des Hauses Habsburg im konfessionellen Zeitalter I*, Wien 2003, s. 123–173.

5 Viz zejména: Tomáš RATAJ, *České země ve stínu půlměsíce. Obraz Turka v raně novověké literatuře z českých zemí*, Praha 2002; Miloš MENDEL — Bronislav OSTŘANSKÝ — Tomáš RATAJ, *Islám v srdci Evropy. Vlivy islámské civilizace na dějiny a současnost českých zemí*, Praha 2007; Jaroslav PÁNEK (ed.), *Jan Zajíc z Házmburka: Sarmacia aneb zpověď českého aristokrata*, Praha 2007. Nejnověji k tomuto tématu Marie KOLDINSKÁ, *Mezi eschatologií, propagandou a pragmatismem. Turci očima české šlechtické společnosti 16. a počátku 17. století*, *Historie — Otázky — Problémy* 3, 2011, č. 1, s. 19–27.

6 Požadavky Ferdinanda I. na uhrazení výloh na turecké války jsou dokumentovány v edici *Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu I–III*, Praha 1877–1884. Srovnej také Václav PEŠÁK, *Berně v Čechách roku 1527*, *Sborník Archivu ministerstva vnitra* 8, 1935, s. 67–144; TÝŽ, *Berně v Čechách r. 1528–1529*, *Sborník Archivu ministerstva vnitra* 10, 1937, s. 87–163; František KAMENÍČEK, *Účastenství Moravanů při válkách tureckých od r. 1526 do r. 1568*, *Sborník historický* 4, 1886, s. 15–29, 65–77, 157–175, 193–206, 271–284; TÝŽ, *Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání obnoveného zřízení zemského (1526–1628) I–III*, Brno 1900–1905.

časně jako panovníka, jenž podřídil své hospodaření s komorním majetkem válečným potřebám.⁷ Zdaleka ne všechny nároky považovali nejen Ferdinandovi současníci, ale také někteří pozdější historici, za potřeby legitimní, odrážející zájmy Českého království a jeho obyvatel.⁸

Dosud málo pozornosti bylo v české historiografii věnováno Ferdinandovi I. jako válečníku a obránci křesťanství před muslimy a zcela opomenuta byla skutečnost, že osmanská expanze mohla zasáhnout také do jeho života a soukromí. Tento příspěvek se tedy pokouší o uchopení problému z jiného úhlu a klade si následující otázky: Jaký byl vlastně osobní postoj krále k turecké otázce a jak se vyvíjel v závislosti na aktuální vojenské situaci? Jak vnímali hrozící nebezpečí jednotliví členové habsburské rodiny a nakolik se mohlo jejich chování zpětně odrážet v důležitých rozhodnutích, popřípadě celkové strategii panovníka? Protože ve vojenských a politických plánech Ferdinanda I. hrály české země a zejména Praha důležitou roli, usiluje tato studie také o rozšíření možného spektra problematiky vlivu tureckých válek na postavení Českého království v rámci utvářejícího se habsburského soustátí.

Významným pramenem pro objasnění výše nastíněných problémových okruhů je rodinná korespondence Ferdinanda I., jež byla zčásti vydána.⁹ Z ní je především patrný zásadní obrat v myšlení mladého panovníka, k němuž došlo během kritického roku 1526. Pokud pročítáme dopisy, jež si vyměňoval Ferdinand I. od počátku roku se

7 Václav PEŠÁK, *Dějiny Královské české komory od roku 1527. Část I.: Začátky organizace české komory za Ferdinanda I.*, Sborník Archivu ministerstva vnitra 3, 1930, s. 1–399, zde zejména s. 67, 150–168; Miloslav VOLF, *Královský důchod a úvěr v XVI. století*, Český časopis historický 48–49, 1947/1948, č. 1, s. 110–171.

8 Dopadům tureckých válek na ekonomický vývoj českých zemí v době Ferdinanda I. věnoval pozornost Anton GINDELY, *Geschichte der böhmischen Finanzen von 1526 bis 1618*, Wien 1868; V. PEŠÁK, *Dějiny* a M. VOLF, *Královský důchod*. O nový pohled na politiku Ferdinanda I. v Čechách v souvislosti s osmanskou expanzí se pokusil Josef JANÁČEK, *České dějiny I/2. Doba předbělohorská 1526–1547*, Praha 1984, s. 7–137 a nejnověji Petr VOREL, *Velké dějiny země Koruny české VII. 1526–1618*, Praha — Litomyšl 2005, zejm. s. 134–138. Dílčím otázkám se věnovali mimo jiné Věra PICKOVÁ, *Nucený úvěr českých měst a války v Uhrách v 16. a na počátku 17. století*, *Historie a vojenství* 1963, s. 969–1004; Zdeněk ŠIMEČEK, *V prvním období společných válek s Turky (1526–1618)*, in: Václav Žáček a kol. (edd.), *Češi a Jihoslované v minulosti. Od nejstarších dob do roku 1918*, Praha 1975, s. 110–151; Petr VOREL, *Landesfinanzen und Währung in Böhmen. Finanz- und Münzpolitik im Spannungsfeld von Ständen und Königtum während der Regierung Ferdinands I. und Maximilian II.*, in: Friedrich Edelmayer — Maximilian Lanzinner — Peter Rauscher, *Finanzen und Herrschaft. Materielle Grundlagen fürstlicher Politik in den habsburgischen Ländern und im Heiligen Römischen Reich im 16. Jahrhundert*, Wien — München 2003, s. 186–214.

9 Wilhelm BAUER (ed.), *Die Korrespondenz Ferdinands I. Familienkorrespondenz I. bis 1526*, Wien 1912; Wilhelm BAUER — Robert LACROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/1, 1527 und 1528*, Wien 1937; TÍŽ (edd.), *Die Korrespondenz II/2. 1529 und 1530*, Wien 1938; Wolfram HERWIG — Christiane THOMAS (edd.), *Die Korrespondenz III/1–3. 1531 und 1532*, Wien 1973, 1977, 1984; Christopher F. LAFERL — Christina LUTTERER (edd.), *Die Korrespondenz IV. 1533 und 1534*, Wien — Köln — Weimar 2000.

svým bratrem, císařem Karlem V., nenajdeme v nich o turecké otázce a především o postupující hrozbě vojenského útoku příliš mnoho zmínek. V centru pozornosti císaře stálo dlouhodobě jeho soupeření s francouzským králem a především chystané vojenské tažení do Itálie, pro něž se dožadoval podpory od Ferdinanda, tehdy ještě rakouského arcivévody. Ani dopis Ludvíka Jagellonského svému švagrovi ze dne 15. července 1526, v němž uherský a český král informoval o obsazení pevnosti Petrovaradin Turky a o jejich dalším postupu na Budín, na tom mnoho nezměnil.¹⁰ Ve svých listech Karlovi V. uvažoval Ferdinand stále o tom, že se tažení do Itálie osobně zúčastní, a turecký problém odsouval ve své korespondenci stranou.¹¹ O tom, že si arcikníže uvědomoval akutní hrozbu turecké invaze do střední Evropy, svědčí však jeho aktivity na říšském sněmu ve Špýru, který v srpnu 1526 schválil finanční podporu na stavění vojska určeného k obraně střední Evropy.¹²

Zahraniční politika Habsburků a zájmy císaře byly v první polovině roku 1526 trvale hlavním tématem i korespondence Ferdinanda I. s Markétou Rakouskou. Ještě 27. července napsala španělská místodržící v Nizozemí svému synovi obsáhlý dopis, v němž mu poskytla informace o diplomatických jednáních císaře ve Francii a o nejnovějších zprávách anglických vyslanců. O blížícím se nebezpečí z jihovýchodu Evropy však nepadla ani zmínka.¹³

Situace se radikálně změnila po 29. srpnu, kdy k Ferdinandovi dorazily první zprávy o vojenské porážce uherského a českého krále v bitvě u Moháče. V dopise z 8. září, napsaném v Innsbrucku, utěšoval svou sestru Marii, sliboval jí pomoc a oznamoval, že se urychleně hodlá vrátit do rakouských zemí.¹⁴ V této době se však ještě domníval, že jeho švagr bitvu přežil. Již následujícího dne, kdy se dozvěděl o smrti Ludvíka Jagellonského, se směr jeho uvažování rychle změnil a hlavním tématem dopisu adresovaného jeho sestře se staly nároky jeho a manželky Anny na oba trůny.¹⁵ Toto téma ve spojitosti s nutností obrany rakouských zemí před postupujícími vojsky tureckého sultána se sice dostalo již natrvalo na první místo v jeho další korespondenci, ale možnost, že by i nyní splnil svůj slib a hájil vojensky císařovy zájmy, v písemné komunikaci ještě nějakou dobu přetrvávala. To je patrné z dopisu Karlovi V. z 22. září 1526, v němž píše, že je připraven odtáhnout s vojskem do Itálie. Současně se však v úvahách arcivévody objevil zcela nový prvek, a sice pocit odpovědnosti za osud

10 W. BAUER (ed.), *Die Korrespondenz I.*, č. 210, s. 400–401: 1526, 15. července (Budín): Ludvík Jagellonský Ferdinandovi I.

11 Viz např. dopis Karla V. Ferdinandovi I. z 27. července 1526 (Granada), v němž císař chválí úmysl svého bratra odtáhnout v čele vojska do Itálie — *tamtéž*, č. 216, s. 407–421.

12 P. VOREL, *Velké dějiny*, s. 15–16. K jednání říšského sněmu ve Špýru viz Rosemarie AULINGER (ed.), *Deutsche Reichstagsakten. Jüngere Reihe, Deutsche Reichstagsakten unter Kaiser Karl V., Bd. 5/6. Der Reichstag zu Augsburg 1525, Der Reichstag zu Speyer 1526, der Fürstentag zu Esslingen 1526*, Göttingen — München 2011, s. 73–99.

13 W. BAUER (ed.), *Die Korrespondenz I.*, č. 217, s. 421–425: 1527, 27. července (Mecheln): Markéta Rakouská Ferdinandovi I.

14 Ferdinand jednal v Innsbrucku o případném tažení do Itálie a shromažďoval vojsko. Dopis Ferdinanda I. Marii Uherské z 8. září 1526 (Innsbruck) — *tamtéž*, č. 232, s. 444–445.

15 Dopis Ferdinanda I. Marii Uherské z 9. září 1526 (Innsbruck) — *tamtéž*, č. 233, s. 445–446.

rakouských zemí a rodiny, provázený obavami, zda úděl, který na něj čeká, nebude podobný tragédii, jež postihla krále Ludvíka.¹⁶

Po bitvě u Moháče se tak Ferdinand I. Habsburský jako panovník, ale také jako člověk-křesťan ocitl ve zcela obrácené roli, než kterou dosud v politickém vývoji hrál. Z pozice znepokojeného pozorovatele vývoje na jihovýchodě Evropy, který mohl, ale také nemusel vojensky podpořit protitureckou obranu svého spojence — uherského a českého krále — se během půl roku dostal do situace žadatele a prosebníka o tutéž pomoc. Zatímco získání české královské koruny bylo otázkou „pouze“ úspěchu či neúspěchu ve volebním klání s jednotlivými kandidáty, jež mohl ovlivnit obratnými diplomatickými manévry (volba Ferdinanda českým králem proběhla v Praze 24. října 1526),¹⁷ zápas o korunu uherskou a její uhájení se staly jeho celoživotním údělem.¹⁸

Stejně jako při vznášení nároků na český trůn, opíral i v případě Uher své požadavky o dědická práva své manželky, Anny Jagellonské, a navíc ještě o práva sestry Marie, vdovy po Ludvíkovi. Ta se také na straně Ferdinanda do bojů o svatoštěpánskou korunu aktivně zapojila. I přes její úsilí však byl pronárodně zaměřenou šlechtou zvolen uherským králem magnát Jan Zápolský (10. listopadu 1526) a teprve 16. prosince 1526 se jí podařilo přesvědčit prohabsbursky orientovanou část uherské šlechtické obce, aby Ferdinanda I. zvolila protikrálem. Válečné soupeření obou panovníků doprovázené diplomatickými jednáními a především masivní vojenská podpora Jana Zápolského tureckým sultánem Sulejmanem, který využil situace pro mocenské ovládnutí velké části dolních Uher, přeměnilo tuto oblast až do roku 1547, kdy byl uzavřen mír, v bojiště.¹⁹ Ušetřeny nezůstaly ani pohraniční oblasti rakouských zemí a město Vídeň, jež se od 27. září do 14. října 1529 pokoušely osmanské oddíly marně pokořit.²⁰ Ke druhému vpádu Turků a ohrožení Vídně došlo brzy poté, a sice již roku 1532. Na tento nápor však byl Ferdinand I. již lépe připraven. Když Sulejman

16 Dopis Ferdinanda I. císaři Karlovi V. z 22. září 1526 (Linec) — *tamtéž*, č. 239, s. 456–468. K tomu srovnej J. JANÁČEK, *České dějiny II/2*, s. 15–16.

17 K volbě Ferdinanda I. českým králem zejména Antonín REZEK, *Zvolení a korunování Ferdinanda za krále českého*, Praha [1877]; J. JANÁČEK, *České dějiny II/1*, s. 28–54; Jaroslav PÁNEK, *Königswahl oder Königsaufnahme? Thronwechsel im Königreich Böhmen an der Schwelle zur Neuzeit*, in: Wolfgang Weber (ed.), *Der frühmoderne Staat in Ostzentraleuropa II*, Augsburg 2000, s. 37–52.

18 Následující výklad se opírá především o tyto práce: Stanislav SMOLKA, *Ferdinand des Ersten Bemühungen um die Krone von Ungarn*, Wien 1878; Christine TURETSCHEK, *Die Türkenpolitik Ferdinands I. von 1529 bis 1532*, Wien 1968; Teréz OBORNI, *Die Herrschaft Ferdinands I. in Ungarn*, in: Martina Fuchs — Alfred Kohler (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Aspekte eines Herrscherlebens*, Münster 2003, s. 147–165; Géza PÁLFFY, *The Kingdom of Hungary and the Habsburg Monarchy in the Sixteenth Century*, Boulder Colorado 2009.

19 Ernst PETRITSCH, *Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547*, Mitteilungen des österreichischen Staatsarchivs 39, 1985, s. 49–80.

20 K obležení Vídně 1529 — Leopold MILTNER, *Účast Čechů v obraně Vídně proti Turkům 1529*, Hradec Králové 1880; Leopold KUPELWIESER, *Die Kämpfe Österreichs mit den Osmanen 1526 bis 1537*, Wien 1898, zejména s. 23–60; Günter DÜRIEGEL (ed.), *Wien 1529. Die ersten Türkenbelagerung. Textband 62. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien, Karlsplatz 4. Oktober 1979 bis 10. Februar 1980*, Wien 1979.

zjistil, že ho u Vídně očekávají poměrně silná spojená vojska Ferdinanda I. a Karla V., od útoku ustoupil a v září 1532 odtáhnul zpět. Byl to zřejmě císař, kdo rozhodl, že nevyužijí situace a nepokusí se při pronásledování tureckou početně menší armádu zničit. Dodnes si vojenští historikové lámou hlavu nad tím, zda nešlo o promarněnou šanci jednou provždy se nepříteli zbavit.²¹ Jako bojovník proti osmanské expanzi a šířícímu se islámu se tedy Ferdinand I. uvedl na válečném poli na počátku své vlády a poté na tuto roli rezignoval. Jeho aktivity se v dalších letech zaměřily na diplomatická jednání s nepřítelem a zejména na snahu získat pro tento boj spojení a finanční prostředky.²² Velení postupně svěřil svým vojevůdcům a později v padesátých letech je vložil na bedra svému synu, arcivévodovi Ferdinandu II. (Tyrolskému).

Právě události kritických let 1527–1532 a vědomí hrozící tragédie podnítily nejen Ferdinanda I., ale i jeho blízké k napsání řady dopisů, které podrobně vykreslují vztahy mezi nimi a současně i jejich rozdílné způsoby vnímání tureckého nebezpečí.²³ Od roku 1526 prakticky až do konce svého života se Ferdinand I. obracel nejen na stavy svých zemí, na říšská knížata a další panovníky, aby podpořili jeho boj o odvrácení turecké hrozby, ale především na svého bratra. Korespondence obou sourozenců reflektuje nejen rozdílnost jejich zájmů a postojů, ale také stoupající sebevědomí Ferdinanda, až do této doby bezvýhradně respektujícího názory a rozhodnutí Karla V. Právě v souvislosti s obranou Uher a rakouských zemí zesiluje v jeho dopisech snaha o prosazení vlastní politiky a vojenských strategií. Karel V. nabádal svého bratra, aby se všemi prostředky snažil zabránit dalším útokům,²⁴ a vyjadřoval stanovisko, že úlohou císaře je bojovat proti Osmanům ve Středomoří — vlastní obrana habsburských zemí, popřípadě Evropy, je záležitostí Ferdinanda, v níž ho on může vojensky podpořit teprve ve chvíli, kdy Turci překročí uherské hranice.²⁵ Ferdinand I. argumentoval nevyhnutelností vojenských operací a žádal tedy i o pomoc císaře v případných vojen-

21 J. JANÁČEK, *České dějiny I/2*, s. 103–107; Alfred KOHLER, *Karl V. 1500–1558. Eine Biographie*, München 1999, s. 221–223; TÝŽ, *Ferdinand I. 1503–1564. Fürst, König und Kaiser*, München 2003, s. 217.

22 Viz zejména Ernst PETRITSCH, *Die Ungarnpolitik Ferdinands I. bis zu seiner Tributpflichtigkeit an die Hohe Pforte*, Dissertation, Wien 1979; TÝŽ, *Der habsburgisch-osmanische Friedensvertrag des Jahres 1547*, *Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs* 39, 1985, s. 49–80; TÝŽ, *Abenteurer oder Diplomaten? Ein Beitrag zu den diplomatischen Beziehungen Ferdinands I. mit den Osmanen*, in: Martina Fuchs — Teréz Oborní — Gábor Ujváry (edd.), *Kaiser Ferdinand I. Ein mitteleuropäischer Herrscher*, Münster 2005, s. 249–261.

23 Herwig von WOLFRAM, *Gegenstände des Briefwechsels zwischen Ferdinand I. und seinen Geschwistern Karl V. und Maria von Ungarn*, in: Heinrich Fichtenau — Erich Zöllner (edd.), in: *Beiträge zur neueren Geschichte Österreichs*. Adam Wandruszka zum 60. Geburtstag gewidmet, Wien u. a. 1974, s. 84–101.

24 Viz např. dopis Karla V. Ferdinandovi I. z 11. ledna 1530 (Boloňa) — W. BAUER — R. LA-CROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/2*, č. 388, s. 549–564, v němž ho žádá, aby projevil více vůle k uzavření míru s Turky a současně ho prosí o pomoc v jeho pokračujících bojích v Itálii.

25 V době blížícího se osmanského vojska k Vídni v říjnu 1529 organizoval bleskově pro svého bratra vojenskou pomoc — *tamtéž*, č. 366, s. 518–519; P. SUTTER-FICHTER, *Ferdinand I.*, s. 92; A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 211–213.

ských taženích. Tento spor gradoval v roce 1531, kdy se schylovalo ke druhému vpádu Turků do rakouských zemí. V dopise ze 17. března 1531 sdělil král Karlovi V., že pro smírné řešení konfliktu učinil vše, co bylo v jeho silách, zmínil pokusy o diplomatická jednání a vyslovil přesvědčení, že další vojenský střet je nevyhnutelný a pro další vývoj Evropy rozhodující. Vyjádřil názor, že budou-li ztraceny Uhry, které označil za baštu křesťanství, bude to mít katastrofální následky nejen pro rakouské země a Říši, ale také pro Itálii, Čechy, Moravu, Istrii, Kraňsko, Chorvatsko, Sedmihradsko a Polsko. Osmané jsou podle něj schopni dobýt území po území a království po království; jejich touha po světovládě znemožňuje s nimi uzavřít mír, a pokud by takového míru bylo přeci jen dosaženo, tak jen za nevýhodných podmínek a trvalého nebezpečí nájezdů. Z toho podle pisatele vyplývá, že boj proti Turkům je věcí nejen Ferdinanda a Karla, ale celého křesťanského světa.²⁶ I přes vyhrocenou situaci lze však říci, že oba bratři i nadále řešili zahraničněpolitické problémy jednotně a především ve vzájemné komunikaci zachovávali racionální tón i přístup.

Zcela jiný obraz vnímání nebezpečí spojeného s ohrožením Evropy tureckými útočníky představuje korespondence Anny Jagellonské, rakouské arcivévodkyně, od roku 1526 české a uherské královny a od roku 1531 také římské královny.²⁷ Většinou se jedná o stručně koncipované texty obsahující informace o posledních událostech, které Anna prožila, zprávy o zdravotním stavu, poděkování adresátům za dárky, ale také krátké úvahy o dílčích ekonomických či politických záležitostech nebo komentáře ke společenskému dění. Většinu dopisů adresovala královna tridentskému biskupovi a kardinálu Bernardu Clesovi. S významným politikem a mecenášem umění a věd, který na dvoře Ferdinanda I. zastával funkci prezidenta tajné rady a kancléře, ji pojilo dlouholeté přátelství a vzájemná důvěra.²⁸ Jak je patrné z obsahu dopisů, byly jejich součástí často také přílohy obsahující listy pro manžela, které se však nedochovaly.

Sledujeme-li téma Anniných dopisů v letech 1526–1539 z pohledu turecké otázky, pak lze zaznamenat určité společné znaky se soukromou korespondencí jejího manžela. Stejně jako v dopisech Ferdinanda I., i v jejím případě je, co se týče obsahu, patrný náhlý obrat během letních měsíců 1526. Zatímco ještě 24. července nenajdeme

26 W. HERWIG — Ch. THOMAS (edd.), *Die Korrespondenz III*, č. 470, s. 66–80, viz také A. KOHLER, *Ferdinand I.*, s. 211–213.

27 Celkem osmdesát dopisů Anny Jagellonské z let 1520–1540 je dnes uloženo v Haus-, Hof- und Staatsarchivu ve Vídni (dále jen HHStA, Wien) ve fondu Belgien (Belgica) pod signaturou sig. PA 12/4,5 (= alt 13a,b) a sig. PA 23/7 (alt 27), inv. č. 1656–1734, 4385 a 4386. Informace o této korespondenci viz Peter MARZAHN — Horst RABE — Heide STRATENWERTH — Christiane THOMAS (edd.), *Stückverzeichnis zum Bestand Belgien PA des Haus-, Hof- und Staatsarchivs Wien*, Mitteilungen des Österreichischen Staatsarchivs, Sonderdruck 32, 1979, s. 267–305, zde s. 272–275 a 35, 1982, s. 365–403, zde s. 403. Kromě naprosté většiny listů, adresovaných Bernardu Clesovi, byly jen dva dopisy napsány pro Marii Uherskou (inv. č. 4385, 4386) a pouze jeden (inv. č. 1734) byl určen Ferdinandovi I.

28 K osobnosti Bernarda Clese a jeho vlivu na Ferdinanda I. — viz zejména Alfred A. STRANAD, *Bernhard von Cles (1485–1539). Herkunft, Umfeld und geistiges Profil eines Weltmannes der Renaissance. Zum Erscheinungsbild eines Trienter Kirchenfürsten im Cinquecento*, Innsbruck — Wien — München — Bozen 2004.

v dopisu Bernardu Clesovi o turecké agresi a možném nebezpečí ani zmínky,²⁹ již o tři týdny později se situace radikálně změnila. Dne 18. srpna 1526 arcivévodkyně naléhavě prosila kancléře, aby přesvědčil krále o nutnosti vojensky podpořit jejího bratra Ludvíka při obraně Uherského království proti Turkům.³⁰ Její prosba působí o to zoufaleji, že byla napsána pouhých šest týdnů po narození prvního dítěte, dcery Alžběty, jejíž porod prožila Anna 9. července v samotě své rezidence v Linci. Znění Clesovy ani Ferdinandovy odpovědi neznáme, víme však, že prosba vyslyšena nebyla a Ferdinandovo vojsko v bitvě u Moháče nezasáhlo — bezpochyby také z toho důvodu, že na organizování pomoci bylo v této době již pozdě.

Další Anniny dopisy kardinálu Clesovi z období po bitvě u Moháče se nedochovaly. Arcivévodkyně pobývala totiž zbývající část roku 1526 ve společnosti manžela a byla zřejmě i v osobním kontaktu s jeho důvěrným radcem. Navíc ji zřejmě plně zaměstnávala volební kampaň jejího muže, který se ucházel o oba uprázdněné trůny, v níž ho podle svých možností podporovala.³¹

Stejně tak nám bohužel schází korespondence Anny jako české královny z roku 1527, tedy z doby, kdy Ferdinand vytáhnul osobně v čele vojska do Uher. Stalo se tak den poté, co jeho žena porodila 31. července ve Vídni dlouho očekávaného následníka trůnu, budoucího krále a císaře Maxmiliána II. Cílem této bojové akce, trvající až do počátku března roku 1528 a namířené proti Janu Zápolskému, bylo získat Uherské království pod svou kontrolu, přičemž v centru pozornosti byla opěrná místa a současně symboly panovnické moci — Budín a Ostríhom. Výsledkem úspěšného tažení bylo nejen dobytí rezidence uherských králů, ale také získání svatoštěpánské koruny, jíž se nechal Ferdinand I. spolu se svou ženou 3. a 4. listopadu 1527 korunovat.

Další dopisy české a nyní již i uherské královny Anny máme k dispozici až od roku 1528. V celkem osmi listech z doby od 4. do 28. dubna, odesílaných kardinálu Clesovi z Lince se téma osmanské agrese neobjevuje ani jednou — bezpochyby z toho důvodu, že válečné nebezpečí nebylo v tomto roce akutní. Převažující byly naproti tomu projevy stesku po manželovi.³² Na počátku května pak opustila královna se svolením Ferdinanda I. svou rezidenci v Linci a ještě téhož měsíce (10. května) za ním dorazila do Prahy, kde 7. července porodila v pořadí třetí dítě — dceru Annu.³³

Obsah královniných dopisů se razantně proměnil na počátku roku 1529, kdy se po Evropě rozšířily zprávy o další chystané turecké ofenzívě. Dne 10. dubna vyrazila osmanská vojska v čele se samotným sultánem z Konstantinopole, dobyla znovu

29 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1670, fol. 18r–18v: 1526, 24. července (Linec). Anna Bernardu Clesovi.

30 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1671, fol. 19r–19v: 1526, 18. srpna (Linec). Anna Bernardu Clesovi: „Hochwirdiger furst, wir [...] pittten [...], damit unser freuntlicher lieber herr und gemachl pald zu uns khem, das Ir auch daran und verholffen sein wollet, damit unserm lieben herrn und brueder khunig Ludwigen wider den Turkhn hilf und beystandt beschehe [...] Geben zu Lynnz [...] Anna.“

31 Viz *Sněmy české I.*, zejm. č. 38, 41, 44, 46, 49–51.

32 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1677, fol. 10r–11v: 1528, 22. dubna: „[...] clagen Euch, das uns dieweil nach seiner lieb gancz langist ist [...].“

33 Wácslaw Wladiwoj TOMEK, *Dějepis města Prahy XI*, Praha 1897, s. 62.

Budín a 27. září 1529 stanula před Vídní. Souběžně s tím, jak se turecké vojsko blížilo k rakouským hranicím, lze pozorovat v Anniných dopisech narůstající pocity bázně, které postupně přerostly v paniku. Královna si uvědomovala nutnost obrany uherských a rakouských zemí a zaměstnávaly ji obavy o osud obyvatelstva, ale to, co v dopisech postupně zcela převládlo, byl především strach ze smrti manžela. Bezprostředním důvodem byly zřejmě úvahy krále, zda se má nadcházejících bojů osobně zúčastnit. I když to není explicitně v listech uvedeno, jistě zde zapůsobil zážitek Anny spojený se smrtí bratra Ludvíka v roce 1526. Svou roli také sehrála skutečnost, že královna očekávala dalšího potomka. Arcivévoda Ferdinand, později zvaný Tyrolský, přišel na svět 14. června 1529 v Linci.

O postupujících obavách panovnice svědčí nejen dopis z 2. dubna, který jako první obsahuje prosbu, aby kardinál zabránil králi táhnout do boje,³⁴ ale především další listy z července téhož roku.³⁵ V této době psala kardinálu Clesovi někdy i dvakrát denně. Až do 3. ledna jsme z dopisů informování o osudech habsburské rodiny, která musela opustit ohroženou Vídeň. Anna spolu s dětmi a švagrovou Marií našla útočiště v Pasově, odkud i nadále psala dopisy plné stesku Clesovi³⁶ a svému manželovi. Ferdinand I. se obrany své rakouské rezidence osobně nezúčastnil. Spolehnul se na velitele falckrabího Filipa Falc-Neuburského, Mikuláše ze Salmu a Viléma z Roggenborfu a sám řídil obranu Vídně z Lince a dále z Prahy, kam 30. září 1529 odjel.

V podobně úzkostném tónu jsou laděny i dopisy z roku 1532, kdy Anna musela znovu sama s dětmi přečkat nejprve v Pasově a potom v Innsbrucku turecký vpád do rakouských zemí, zatímco Ferdinand jednal s císařem v Řezně o další vojenské pomoci. Královna se v nich dožadovala nejen informací o tom, jak se vyvíjí vojenská situace, ale opět naléhavě prosila kardinála Clese, aby všemi prostředky zabránil nejen jejímu manželovi, ale i císaři osobně se bojů zúčastnit, neboť „z toho by nepovstalo nic

34 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1680, fol. 16r–17v: 1529, 2. dubna (Linec): „Erwirdiger furst, frundt und lieber andachtiger [...]. Wir sagen Euch auch Eurer erpietens daran zusein, damit gedachter unser herzenlieber her und gemachel etc. nit in krieg ziech, vleissigen danckh mit fruntlicher beger, darin allen vleiß anzukern und die groß sorgung und gever darein sich sein lieb geben wurd, auch derselben landt und leut sambt uns und unsern herzenliebsten kindern in solchem bedencken. Geben in unser stat Lyncz den anderen tag Aprilis anno etc. im 29. Gleich in diser stundt sein unsere herzenliebste kinder alle dreue frisch und gesundt, Got der almechtig sey gelobt, glugklichen hie ankumbn. Anna.“

35 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1684 a inv. č. 1685, fol. 26r–27v, 1529, 11. července (Linec), Anna Bernardu Clesovi: „[...] Wir schicken Euch hierzuliegend schreyben an unsern fruntlichen herzenlieben herrn und gemachl etc. laittendt, wollet seiner lieb dasselb uberantworten und uns sein lieb darpey mit allen vleyß bevelhen, dergleichen in den sachen, wie wir hievor zu vilmalb an Euch begert haben, damit seiner lieb in aigner person wider den Türckhen zu ziehen nit zuegelassen, wird helfen und ratten, daran beweyst Ir uns sonder danckhnambs wolgefallen, in allem guten widerumb zubeschuldnd und zuvergleichen [...].“

36 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1680–1691. Viz např. inv. č. 1691: fol. 35r–36v: 1529, 18. až 20. října (Pasov), Anna Bernardu Clesovi: „[...] welle noch verholffen sein, damit wir so paldt es imer sein mag widerumb zu gedachtem unserm liebsten herren und gemahl kumben mugen und das sein lieb nit in krieg ziech, das wellen wir allzeit gegen Euch in allem gueten beschuldnd und vergleichen. Geben zu Passau [...] Anna.“

dobrého pro naše země, obyvatelstvo a celé křesťanstvo a také ne pro ni a jejich děti“ a vyjadřuje naději, že je všechny před nebezpečím ochrání Bůh.³⁷ V jejích listech se objevují také výrazy radosti nad jednotlivými vojenskými úspěchy a nad tím, že nepřítel z rakouských zemí odtáhl. I tyto zprávy však vnímala především jako žena, které bude umožněno setkat se po dlouhém odloučení znovu se svým milovaným mužem. Obsahem dopisů jsou tak i prosby, aby jí kardinál k tomuto setkání pomohl.³⁸ Emoce soustředěné na vlastní osobu byly také v této době do značné míry podmíněny dalším Anniným těhotenstvím — dcera Magdalena se narodila v Innsbrucku 14. srpna 1532.

Královna Anna často přijížděla se svým dvorem a dětmi také do Prahy a některé z jejích pobytů lze dát do souvislosti rovněž s tureckými válkami. Svou rezidenci v hlavním městě Českého království tak využívala například v roce 1537, kdy hrozil další vpád osmanských vojsk do rakouských zemí a pobývala zde také od roku 1543 s menšími přestávkami prakticky až do své smrti 27. ledna 1547.³⁹ Z tohoto posledního období jejího života nám však chybí pramenné údaje. Korespondence s Bernardem Clesem totiž skončila v roce 1539, kdy kardinál zemřel.

Neméně zajímavý pohled do nitra člověka, jehož život silně poznamenaly události tureckých válek, nabízí korespondence Marie Uherské s jejím bratrem Ferdinandem I. Při bitvě u Moháče v roce 1526 ztratila nejen manžela, ale také ekonomické, politické a společenské postavení uherské a české královny. Sociální nejistota, v níž se královna-vdova ocitla, dala vznik dopisům, v nichž se dovolávala pomoci a péče svých sourozenců.⁴⁰ Z listu, který adresovala Ferdinandovi 13. března 1529 ze Znojma, je zřejmé, že ještě dva a půl roku po bitvě u Moháče trpěla depresemi a zabývala se myšlenkami na smrt.⁴¹ Emotivně laděné části textů však obsahují i pozitivní pohledy pisatelky. Marie se v dopisech radovala z vojenských úspěchů a informovala Ferdinanda o oslavách vítězství habsburských vojsk.⁴²

37 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1709, fol. 68r–69v: 1532, 26. srpna (Innsbruck), Anna Bernardu Clesovi.

38 HHStA, Wien, Belgien, inv. č. 1712, fol. 74r–75v: 1532, 17. září (Innsbruck), Anna Bernardu Clesovi: „[...] Weil der Turckh, wie wir bericht sein, widerumb abzeucht [!], versehen wir uns mug, nun wol mitfuegen beschehen, das wir zu unserm fruntlichn herzenliebn herrn und gemahl erfordert werden und ist darauf am Eur lieb und frundtschafft unser fruntlich und vleyssig pitt, diewell in solhem guter furdrer sein und die Kay. Mt. zu gehilfen nemen und allen vleyss furwendn, damit wir pald zu gedachtem unserm herznliebn herrn und gemahl komen mugen [...]“

39 W. W. TOMEK, *Dějepis*, sv. 11, s. 229, 249, 264, 267, 283; F. KAMENÍČEK, *Účastenství*, s. 29–30.

40 To je patrné např. z textu dopisu ze 6. září 1527 (Vídeňské Nové Město) — viz W. BAUER — R. LACROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/2*, č. 101/1, s. 117: Marie Uherská Ferdinandovi I.

41 *Tamtéž*, č. 274, s. 379–381, 1529, 13. března (Znojmo), Marie Uherská Ferdinandovi I. V závěru dopisu, v němž informuje svého bratra, že se její zdravotní stav díky péči lékaře Georga Tanstettera zlepšil, dodává: „[...] Co se mne týče, je mi to ještě zcela jedno, buď smrt, nebo život [...]“ — překlad z francouzštiny Ivo Purš.

42 Tak v dopise z 2. října 1527 (Vídeňské Nové Město) sděluje Marie v dopisu Ferdinandovi, že Anna nechala sloužit mši na oslavu vítězství vojsk Mikuláše ze Salmu u Tokaje 21. srpna 1527 — W. BAUER — R. LACROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/1*, č. 118, s. 135–136.

Z odpovědí krále můžeme vyčíst nejen starost o sestru, snahu jí pomoci a vřelý sourozenecký cit, ale rovněž projevy bezvýhradné důvěry, s níž se na ni také on obracel o pomoc. Marie Uherská byla schopna svého bratra podporovat nejen v politických jednáních, ale řešit i praktické problémy. Řadu dopisů si Ferdinand se svou sestrou vyměnil v letních měsících roku 1527, kdy se osobně zúčastnil tažení v Uhrách. Tak například 27. srpna 1527 se s ní radil ve věci prodeje majetku a cenností, které se nacházely na zámku v Prešpurku, čímž by získal potřebné finance na vojenské tažení.⁴³

Důležitým problémem, který v dopisech sourozenci v tomto roce řešili, byla plánovaná výprava Anny a Marie do Uher, kde měla být Ferdinandova manželka korunována. Právě během příprav této cesty se projevily Mariiiny organizační schopnosti a snaha být prospěšná.⁴⁴ Z dopisů je zřejmé, že nejen Anna, ale také Marie trpěla pocity osamění a velmi toužila po blízkosti Ferdinanda, kterého zahrnovala prosbami o setkání. Král však naléhání obou žen úspěšně odolával, odvolával se na stále nejistou vojenskou situaci a zcela pregnantně argumentoval, že „v nebezpečný čas je špatným břemenem mít kolem sebe mnoho žen“.⁴⁵ Po bitvě u Tokaje 21. srpna 1527, v níž vojévůdce Mikuláš Salm porazil vojska Jana Zápolského a zatlačil ho do Sedmihradska, byly překážky odstraněny a obě ženy odcestovaly společně se svým doprovodem do Stoličného Bělehradu, kde byla Anně 4. listopadu vložena na hlavu uherská koruna.

Plnění náročnějších úkolů však Marii Uherské působilo problémy. Dne 10. ledna 1530 se na ni a na královnu Annu král obrátil s prosbou, aby v době jeho nepřítomnosti jednaly na zemském sněmu v Linci o finančních požadavcích na vedení války.⁴⁶ Jak Anna, která si vymohla, že Linec opustí a odjede za Ferdinandem do Čech, tak Marie se pro tuto roli necítily být „vhodné a způsobilé“. Marie však nakonec příkazu svého bratra uposlechla, ačkoliv, jak mu v dopise sdělila, nevěřila, že by mohla bez účasti Ferdinanda dosáhnout schválení požadované sumy.⁴⁷

Jedním z úkolů, jimiž Ferdinand svou sestru pověřil, byla péče o královnu Annu, která byla právě v letech akutní turecké hrozby prakticky neustále v jiném stavu. Z korespondence je zřejmé, že Marie chápala její pocity strachu a osamění a přimlouvala se u svého bratra, aby Anniny prosby a žádosti o setkání vyslyšel a také byl na sebe opatrný: „Jistě, pane, zdá se mi strach, který ona [Anna] má, na jedné straně

43 *Tamtéž*, č. 94, s. 110–111: 1527, 27. srpna (vojenský tábor u Budína): Ferdinand I. Marii Uherské.

44 V několika dopisech v době od 6. září do 4. října 1527 prosí Ferdinand I. svou sestru, aby byla připravena se okamžitě s Annou vydat na cestu, jakmile bude mít k dispozici aktuální zprávy z bojiště a bude jisté, že cesta je bezpečná — viz *Tamtéž*, s. 117–230.

45 *Tamtéž*, č. 105, s. 123–124, 1527, 9. září (Budín): Ferdinand I. Marii Uherské — překlad z francouzštiny Ivo Purš.

46 W. BAUER – R. LACROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/2*, č. 387, s. 548: 1530, 10. ledna (České Budějovice), Ferdinand I. Marii Uherské: „Madame, nepochybuji, že víte, že všechny mé rakouské země musejí poslat své komisaře se zmocněním do Lince, aby projednali záležitost s Turky a další, a poněvadž nemohu být přítomen, zdá se mi, že nemůže být lepších komisařů, než Vás, madame, a mojí ženy [...]“ — překlad z francouzštiny Ivo Purš.

47 W. BAUER — R. LACROIX (edd.), *Die Korrespondenz II/2*, č. 391, s. 567: 1530, 14. ledna (Linc): Marie Uherská Ferdinandovi I.

nikoli bez důvodu, podle toho, jak jsem trochu poznala Vaši vůli. Nicméně, pane, prosím Vás, abyste v tom užil dobré rady a pomyslel na to, nakolik se Vaše osoba dotýká celého křesťanstva. Víím, že není potřeba mé prosby, neboť jako moudrý vládce víte, co je třeba udělat [...]. Závěrem, pane, Vás prosím, kdybyste mi laskavě poskytl informace, až se Vám to zlíbí, kdybyste v případě, že bude třeba jít do Čech, mně dal místo, neboť ve všem jako Vaše pomocnice a žena Vás toužím býti poslušna, což budu činit až do konce.“⁴⁸

* * *

Ačkoliv historická fakta v období první rakousko-turecké války (1525–1541) hovoří jasně o ambicích českého krále získat dědictví Jagellonců v Uhrách a vojensky se vypořádat s protivníkem Janem Zápolským, jeví se, po analýze pramenů soukromé povahy, motivace jednání panovníka a jeho blízkých složitější.

Korespondence Ferdinanda I., Anny Jagellonské a Marie Uherské obsahuje kromě informací o průběhu válečného konfliktu s Janem Zápolským a tureckým sultánem řadu věcných sdělení, která se týkají jejich názorů a postojů. Současně se v ní zrcadlí i pestrá škála nejrůznějších emočně laděných přístupů, ovlivněných především různými osobními zkušenostmi a zájmy. Míra racionality a pocitové složky pak určuje celkový charakter dopisů a jejich výpovědní hodnotu jako historických pramenů.

Listy krále Ferdinanda I. se vyznačují racionálním přístupem. Z textů adresovaných císaři Karlu V. vyzařuje smysl pro odpovědnost a schopnost reálné úvahy. I když je třeba argumentaci o vyšším principu, jemuž je třeba podřídit v době ohrožení prakticky vše — například uvolnit příslušné finanční prostředky — považovat za účelovou, není pochyb o tom, že to bylo skutečně vědomí hrozící katastrofy, které jednání Ferdinanda I. stimulovalo. Zánik evropské křesťanské kultury, jenž by byl nevyhnutelně s vítězstvím islámu spojen, by znamenal současně zmar dědictví, které převzal po svých předcích. Věcný tón dopisů udržuje král i v korespondenci se svou manželkou a sestrou, i když současně bere ohled na jejich osobní problémy a specifické úlohy v rámci rodiny.

Zcela odlišný způsob vnímání hrozby osmanské expanze představují dopisy Anny Jagellonské. Pisatelka se v nich soustřeďuje téměř výhradně na vyjadřování svých nálad, jejichž povaha se mění v závislosti na aktuálním stavu ohrožení či na její osobní životní situaci. Na první pohled bezbranná žena, která musela čekat na svolení manžela, aby se s ním mohla setkat, dokázala obratně — pomocí opakovaných citových výlevů — manévrovat v prostoru, který jí byl vymezen a dosáhnout dílčích vítězství při uspokojování svých potřeb a řešení problémů.

Mezi zmíněnými dvěma póly — racionálním a emocionálním — oscilují dopisy Marie Uherské, jejíž situace byla po smrti manžela a krále Ludvíka Jagellonského velmi složitá. Z korespondence je zřejmé, že několik let po bitvě u Moháče hledala svou životní náplň a smysl existence. O nevyrovnanosti jejího psychického stavu svědčí texty, v nichž vyjadřuje své věcné politické úvahy a současně propadá pocitům beznaděje v návrzích na konečné řešení.

---

⁴⁸ *Tamtéž*, č. 363, s. 516: 1529, 5. října (Pasov): Marie Uherská Ferdinandovi I.

Na základě několika sond do rodinné korespondence Habsburků v první polovině 16. století lze zcela jednoznačně přijmout tvrzení, že vlivy osmanské agrese na lidskou psychiku se netýkaly v žádném případě jen širokých vrstev obyvatelstva ohrožených zemí, ale také nejvyšších vrstev společnosti, k nimž patřil panovník se svojí rodinou. Pocity ohrožení stimulovaly jednání těch, kteří tvořili osobní zázemí panovníka, o něž se opíral jako člověk. Ferdinand I. tak na jedné straně svými zahraničněpolitickými činy rozhodoval o vzniku a průběhu válečném konfliktu, a tedy i o důsledcích, které mohly mít události s ním spojené na život obyvatelstva, včetně jeho rodiny. Na straně druhé lze pozorovat, že se k němu z jeho privátního světa dostávaly impulzy, vyvolané pozitivními i negativními vjemy, které mohly pak zpětně ovlivňovat dílčí strategické kroky krále.

RÉSUMÉ:

The accession of Ferdinand I to the Czech throne in 1526 meant that Central Europe became involved in a protracted military conflict between the Habsburgs and the Ottoman Empire, which dragged on with interruptions of varying length until the end of the 18th century. In this respect the monarch has previously only been presented as a supplicant for financial assistance from the Czech estates. Little attention has hitherto been paid to the image of Ferdinand I as a campaigner against the Turkish adversary and a defender of Christianity from Muslims, while the question of how Turkish expansion affected his life and infringed on the privacy of his family has been entirely neglected.

This study presents the personal stance of the king and those close to him during the events of the war, particularly the First Austro-Turkish War (1525–1541). An analysis of the letters written either by the monarch or by those close to him presents the perceptions of the dangers and the ensuing models of behaviour. Correspondence between Ferdinand I, his brother Charles V and sister Marie of Hungary reflects not only a difference of opinions among the siblings over the solution to the Turkish question, but also a fundamental reversal in their fortunes and thinking after the tragic battle of Mohács in 1526. In addition to objective facts and information on the state of preparations for the conflict, the letters also cover the outcomes of the battles and proposals to deal with the current situation in a broad and highly varied range of emotional approaches, primarily inspired by various personal experiences and power interests. In contrast to the documents primarily expressing feelings of fear or expressions of joy over military successes there is also correspondence from Queen Anna Jagellon with the Tridentine Bishop Bernard von Cles between 1526 and 1539.

PhDr. Jaroslava Hausenblasová, Ph.D., vědecká pracovnice Ústavu českých dějin FF UK a pracovní skupiny Collegium Europaeum FLÚ AV ČR & FF UK. Věnuje se sociálním a kulturním dějinám českých zemí a habsburské monarchie v raném novověku, problematice měst, rezidencí a panovnických dvorů (Jaroslava.Hausenblasova@ff.cuni.cz).